

ПАСІЧНИК Олена Олексіївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Хмельницького національного університету

КОМУНІКАТИВНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОГО ТРЕНІНГУ ЯК ЗАСОБУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Стаття присвячена необхідності використання у навчальній діяльності студентів соціальної сфери інноваційної інтерактивної технології – навчального тренінгу, комунікативна складова якого стає одним із ключових засобів професійної підготовки. Характерною рисою цієї технології є можливість інтеграції різноманітних видів групового навчання на основі проблематизації індивідуального досвіду його учасників. Доведено ефективність розвитку професійних ціннісних орієнтацій, інформаційно-просвітницьких повідомлень, практичних професійних завдань та ситуацій, мовних прийомів тощо.

Ключові слова: навчальний тренінг, комунікативні вміння, соціальний педагог.

Суспільно-політичні та економічні перетворення, що відбулися в Україні наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., спрямовані на гуманізацію суспільних і міжособистісних відносин, що є прерогативою фахівців соціальної сфери, зокрема соціальних педагогів. Так, у цей період було розроблено відповідні навчальні програми та розпочато підготовку фахівців, до кола професійних обов'язків яких входить розв'язання проблем ефективної соціалізації особистості, її самореалізації й адаптації до нових умов життєдіяльності. Професійна діяльність соціальних педагогів передбачає постійну взаємодію у форматі суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин на основі розвитку комунікативної компетентності загалом та комунікативних умінь зокрема. Це великою мірою визначає ефективність їхньої діяльності, уможливорює професійне зростання й самореалізацію, а відтак набуває пріоритетного значення у процесі їхнього становлення.

Загальні питання професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів знайшли відображення у працях зарубіжних (В. Бочарова, М. Галагузова, А. Мудрик, Ф. Мустафаєва, С. Тетерський та ін.) та вітчизняних (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, І. Козубовська, Л. Міщик, В. Поліщук та ін.) учених. У теорії й практиці ВНЗ накопичено значний досвід підготовки студентів до комунікативної діяльності. Проте глобалізаційні процеси сучасного суспільства, зміна парадигми освіти, переосмислення теоретичних підходів і накопиченої практики роботи вищих навчальних закладів спричинили розширення рамок навчального процесу, пошук нових шляхів та методів у підготовці конкурентоспроможних фахівців соціальної сфери. Ефективним засобом, здатним інтенсифікувати процес формування комунікативних умінь майбутніх соціальних педагогів відповідно до принципів особистісно зорієнтованого навчання, визначено навчальний тренінг. Його ігровий потенціал та практична спрямованість сприяють мобілізації можливостей і здібностей учасників, розвитку навичок міжособистісної взаємодії та професійного спілкування.

Питанням теорії й практики організації та проведення тренінгів присвятили роботи М. Васильєв, І. Вачков, Ю. Ємельянов, Т. Іванова, І. Мельничук, Н. Морєва, А. Панфілова, Л. Петровська, О. Сидоренко, В. Федорчук, Н. Хрящева та ін. Проте науковцями не повною мірою з'ясовано місце навчального тренінгу в процесі підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери до професійної комунікативної діяльності й особливості його застосування. Відтак, *мету нашого дослідження* вбачаємо в аналізі навчального тренінгу та з'ясуванні його комунікативної складової як засобу професійної підготовки студентів соціальної сфери.

В основі тренінгових технологій навчання лежить підхід, спрямований на досягнення та підтримку високого рівня інтелектуального пізнання, розвиток особистісних якостей та збагачення досвіду спілкування. Як зазначає А. Гірник [2, с. 21], особа, яка брала участь у тренінгу, оволодіває засобами точної діагностики рис, емоційного стану, особливостей сприйняття інформації своїми співрозмовниками. Вона відкриває для себе нові можливості у спілкуванні з ними і, зокрема, можливості впливу на людей. Це дає змогу ефективніше досягати своїх цілей у професійному та особистому спілкуванні.

Проведений нами аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що навчальний тренінг має свої особливості і розглядається науковцями як активна навчальна діяльність

студентів, під час здійснення якої майбутні фахівці виконують тренінгові вправи, адаптовані до майбутньої професійної діяльності, під керівництвом викладача-тренера на основі спеціально підготовлених інструктивно-методичних матеріалів, які відповідають сучасним вимогам до професійної діяльності [1, с. 12]. Тобто, суть роботи в навчальній тренінговій групі полягає у тому, що завдяки спеціально змодельованим навчальним ситуаціям студент має можливість застосувати свої знання на практиці, реалізувати свої можливості у різноманітних ситуаціях взаємодії, сформувати певні комунікативні вміння. На нашу думку, характерною рисою навчального тренінгу є інтеграція різноманітних видів групового навчання з метою формування базових понять та компетенцій на основі проблематизації індивідуального досвіду його учасників.

Отже, навчальний тренінг є формою проблемного навчання, що зорієнтоване на:

відпрацювання і закріплення виявлених учасниками або запропонованих ведучим моделей поведінки;

стимулювання активності учасників тренінгу через залучення їх до участі в дослідницьких завданнях;

забезпечення умов для взаємообміну досвідом і використання ефекту групової взаємодії [2, с. 21].

Проведені нами спостереження за майбутніми соціальними педагогами, учасниками тренінгових програм, дають можливість констатувати такі явища: всі учасники стають очевидцями того, яким чином відбувається безпосередній вплив одного члена групи на іншого; яку роль у спільній діяльності може відігравати кожен; як ситуація керує поведінкою кожного і всієї групи. Крім того, участь у навчальному тренінгу передбачає можливість зосередитися на засвоєнні студентами специфічних способів поведінки та виробленні оптимальних шляхів виходу зі складних комунікативних ситуацій, які можливі під час реалізації професійної діяльності у майбутньому. Відтак, організовуючи навчальні тренінгові заняття з майбутніми соціальними педагогами, ми ставили собі за мету:

поглибити уявлення студентів про майбутню професійну діяльність засобами тренінгу;

конкретизувати отримані знання та допомогти майбутнім соціальним педагогам в оволодінні професійними соціальними комунікативними вміннями;

поглибити досвід професійної роботи в умовах реальної соціальної взаємодії під час участі у навчальному тренінгу на основі соціального виду комунікативних умінь;

сприяти формуванню особистого комунікативного досвіду майбутньої професійної діяльності.

У процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів під час навчальних тренінгів, у нашому баченні, доцільно застосовувати як індивідуальні, так і групові форми організації навчальної діяльності. Наші дослідження показали, що на етапі формування, актуалізації та розвитку комунікативних умінь може переважати групова форма, а на етапі закріплення – індивідуальна. Досвід, набутий у процесі роботи студентів у спеціально організованих групах, сприяє подоланню міжособистісного відчуження, допомагає у вирішенні проблем, що виникають у навчальній взаємодії.

Оволодіти всіма якостями професійного спілкування, необхідними соціальному педагогу, студент зможе лише у тому випадку, коли відчує їх вплив на собі. Виходячи з цього, під час участі студентів у навчальних тренінгах необхідно створити такі умови, які б були максимально наближені до майбутньої професійної діяльності. У них майбутні соціальні педагоги зможуть проявити всі соціальні комунікативні вміння відносно інших людей (у нашому випадку до однокласників, які виступають партнерами у тренінгу), а також самим відчувти вплив цих якостей на собі.

Поглиблення професійної спрямованості навчальних тренінгів базується на розвитку професійних ціннісних орієнтацій, що будуть значущими, оскільки відображають ставлення майбутнього соціального педагога до обраної професії. Професійні ціннісні орієнтації передбачають систему певних установок, які регулюють поведінку особистості під час здійснення професійної діяльності і є основою для розвитку свідомості, діяльності та поведінки особистості. Нами підтверджено, що розвиток професійних ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних педагогів тісно пов'язаний із розвитком потреб і формуванням ідеалу особистості у професійному сенсі. Професійні ціннісні орієнтації особистості, як підкреслює І. Зязюн [3], визначають ступінь її інтегрованості у суспільство шляхом визнання професійних суспільно значущих цінностей.

У соціально-педагогічній діяльності мова йде про усвідомлення цінностей свого клієнта, здатність поважати його як особистість, вираження гуманізму та людяності соціального педагога, на яких базується компетентність спілкування. Професійні ціннісні орієнтації фахівця передбачають віру в

потенційні можливості клієнта, що повинні реалізовуватися у безпосередній практиці спілкування між соціальним педагогом і його клієнтом. Вони слугують регулятором відносин між особистістю та суспільством і регулятором поведінки особистості як кваліфікованого фахівця на своєму майбутньому робочому місці. З метою їх формування у навчальні тренінги ми вводили інформаційно-просвітницькі повідомлення про вагомість та перспективи соціально-педагогічної діяльності, які супроводжувалися коментарем викладача й передбачали наведення реальних практичних прикладів із професійної діяльності соціальних педагогів, як працюють у середніх школах та соціальних службах («Комунікативна компетентність як головний засіб забезпечення соціально-педагогічної діяльності», «Методи стимулювання діяльності та поведінки, які може застосовувати соціальний педагог у практичній діяльності») тощо. Такі повідомлення ставали внутрішнім імпульсом для становлення позитивних професійних ціннісних орієнтацій у майбутніх соціальних педагогів й викликали в них бажання діяти у відповідності до засвоєних суспільних норм та ідеалів обраної професії.

Вважаємо, що поглиблення професійної спрямованості навчальних тренінгів передбачає реалізацію принципу практичної спрямованості навчання й ґрунтується на гносеологічних, загальнопедагогічних та психологічних закономірностях організації навчально-виховного процесу у ВНЗ. Ми переконані у тому, що оптимально організований навчально-виховний процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів передбачає тісний зв'язок із практикою соціально-педагогічної діяльності. Вважаємо, що ефективність зв'язку теорії з практикою визначається змістом соціально-педагогічної освіти та моделюванням навчального процесу відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики професії соціального педагога. Реалізація цього принципу передбачає практичне наближення навчання до умов майбутньої професії, головним чином на заняттях, де використовуються тренінгові технології. У межах нашого дослідження ця умова реалізувалася через сукупність практичних професійних завдань та ситуацій («Несподівана зустріч», «Незручне становище») тощо. Розв'язування професійних завдань, які вирішуватиме майбутній соціальний педагог, під час тренінгового заняття мають допомогти йому розібратися в особливостях майбутньої професії.

З метою поглиблення професійної спрямованості змісту навчання під час тренінгів ми навчали майбутніх соціальних педагогів певних *мовних прийомів*, які акумулюють справжні переживання. В основному, ми акцентували увагу на таких із них:

риторичні питання, які ставить клієнт, можуть бути ознакою його обурення, роздратування, бажання викликати у соціального педагога очікувану реакцію;

лайка, з одного боку, вказує на гнів або злість клієнта, з іншого – може свідчити про приховування певних почуттів від інших людей і соціального педагога зокрема, спотворення почуттів у власній свідомості;

догани й претензії використовуються клієнтом з метою викликати співчуття до себе. Вони зазвичай висловлюються у вигляді узагальнень, що починаються зі слів: «ніколи», «завжди», «знову», та відображають акумульовані негативні почуття, вихід яких часто спрямований на соціального педагога. Нерідко догани і претензії є неадекватними до реальної ситуації;

вигуки схвалення та осуду базуються на спостереженнях за іншою людиною і виражаються в гіперболізації її окремих якостей (як позитивних, так і негативних). Тут проявляється прагнення клієнта у прихованій формі висловити своє ставлення до тієї людини, про яку йде мова;

порівняння використовуються клієнтом для висловлення власних почуттів («Я почуваюсь як загнаний кінь»). З їх допомогою клієнт підсвідомо вимагає від соціального педагога співчуття та співпереживання;

накази і заборони використовуються соціальним педагогом задля обмеження дій клієнта, можуть проявлятися в репліках на зразок: «Ви зобов'язані це зробити» [5].

Формуючи у соціального педагога вміння розпізнавати сутність зазначених мовних прийомів, ми виходили з того, що ознайомлення з ними дасть змогу майбутньому фахівцеві накопичити продуктивний досвід взаємодії з клієнтами та сприятиме у подоланні негативних нашарувань та асоціацій у професійному спілкуванні.

Задля реалізації професійної спрямованості навчальних тренінгів ми розробили алгоритм спілкування з клієнтом, що включає такі складові:

1. Моделювання майбутнього спілкування з клієнтом (прогностичний етап). На цьому етапі відбувається своєрідне планування комунікативної діяльності відповідно до мети і завдань взаємодії на основі врахування індивідуальних особливостей клієнта.

2. Організація безпосереднього спілкування з клієнтом у момент початкової взаємодії з ним («комунікативна атака»). В перші хвилини спілкування з клієнтом соціальний педагог уточнює його загальний настрій, психологічну готовність до взаємодії. Хоча цей етап є нетривалим за своїм перебігом, він відіграє важливу роль та допомагає завоювати ініціативу у спілкуванні. Це надає соціальному педагогові можливість вирішити низку стратегічних завдань, а саме: забезпечити керуючу роль у процесі взаємодії з клієнтом, створити необхідну психологічну атмосферу.

3. Управління спілкуванням – найважливіший елемент професійної комунікації. Воно являє собою той аспект спілкування соціального педагога з клієнтом, який надає комунікації професійну спрямованість. На цьому етапі необхідне вміння спонукати клієнта до взаємодії, організовувати діалогічне спілкування, коригувати спілкування з поправкою на реальні умови майбутньої професійної діяльності.

4. Аналіз ефективності спілкування (співвіднесення мети, засобів і результату) та моделювання спілкування у майбутньому.

З урахуванням накопиченого практичного й теоретичного досвіду ми розробили комплекс тренінгових занять як засобу професійної підготовки студентів соціальної сфери діяльності на основі розвитку їхніх комунікативних умінь та навичок. Наведемо приклад такого заняття:

Мета: формувати в майбутніх соціальних педагогів соціальний вид комунікативних умінь; навчити студентів орієнтуватись у соціальній ситуації та розвивати вміння створювати найбільш сприятливі умови для соціальної адаптації співрозмовника.

Зміст заняття

1. Привітання.
2. Аутогенне тренування «Фокусування».
3. Інформаційно-просвітницьке повідомлення «Комунікативна компетентність як головний засіб забезпечення соціально-педагогічної діяльності»
4. Вправа «Мій зоряний час».
5. Вправа «Зобрази проблему».
6. Практична професійна ситуація «Бесіда з батьками».
7. Вправа «Влада».
8. Вправа «Воскова свічка».
9. Вправа «Завершіть речення».
10. Практичні професійні ситуації «Несподівана зустріч» та «Незручне становище».
11. Підбиття підсумків заняття.

Допоміжні матеріали: папір, ручки, роздавальний матеріал.

Отже, в якості важливого чинника, що сприяє подальшому професійному становленню майбутніх фахівців, виступає комунікативна спрямованість навчальних тренінгів безпосередньо на соціально-педагогічну сферу, в якій у майбутньому працюватимуть студенти, що здобувають спеціальність «Соціальний педагог». Вважаємо, що суттєвим позитивом тренінгів є те, що студенти під час їх проведення мають можливість для прогнозування шляхів виходу із ситуації та демонструють найбільш оптимальні зразки розв'язання створених педагогом навчальних проблем, які часто слугують вагомим підґрунтям для формування професійної майстерності майбутніх фахівців соціальної сфери. Участь у тренінгу передбачає можливість зосередитися на засвоєнні студентами специфічних способів поведінки та виробленні оптимальних шляхів виходу зі складних комунікативних ситуацій, які можливі під час реалізації їхньої професійної діяльності у майбутньому.

Список використаної літератури

1. Бондарєва Л. І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організації в економічних університетах : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04 / Л. І. Бондарєва. – Київ, 2006. – 23 с.
2. Гірник А. М. Тренінг комунікативних умінь : методичні матеріали / А. М. Гірник // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 1. – С. 21–24.
3. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти : [монографія] / І. А. Зязюн. – К. : Віпол, 2000. – 636 с.

4. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении : [кн. для учителя] / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.

5. Мелибруда Е. Я-Ты-Мы. Психологические возможности улучшения общения / Е. Мелибруда ; [пер. с польск.]. – М. : Прогресс, 1986. – 256 с.

Пасечник Е. А. «Коммуникативная составляющая учебного тренинга как средства профессиональной подготовки студентов социальной сферы».

Статья посвящена необходимости использования в учебной деятельности студентов социальной сферы инновационной интерактивной технологии – учебного тренинга, коммуникативная составляющая которого становится одним из ключевых средств профессиональной подготовки. Характерной чертой этой технологии является возможность интеграции различных видов группового обучения на основе проблематизации индивидуального опыта участников. Доказано эффективность развития профессионально-ценностных ориентаций, использование информационно-просветительских сообщений, учебных профессиональных ситуаций, языковых средств.

Ключевые слова: обучающий тренинг, коммуникативные умения, социальный педагог.

Pasichnyk O. O. «Communicative component of the educational training as a means of professional training of social work students».

Due to the latest economic and political changes in Ukraine there is an absolute necessity in the new highly qualified specialists in the sphere of social service who are able to deal with acute social problems. Communicative skills are required as vital for the efficiency of their professional activity. It has become a reason of the new modern methods and forms of training. Educational training is considered as one of the most efficient methods of shaping professional communicative skills, gaining the first professional experience and the development of personal features of character. According to the analysis of different scientific sources educational training is proved to have its own peculiarities, forms and technology which are complex by their nature. In this respect the author considers the following components of training technology as vital: the development of professional values of students, information and educational communication, educational professional situations and language means. Based on the mentioned components, the author suggests a sample of the training lesson which is directed to the development of their social communicative skills and their ability to solve future professional problems.

Practical implementation of the obtained knowledge together with the integration of different kinds of group training makes this technology one of the most powerful and successful nowadays.

Keywords: educational training, communicative skills, future social pedagogues.

Стаття надійшла до редакції 22.04.14.